

فارسی عمومی

کلخ سخن

دکتر محبوبه حیدری

دکتر سارا وزیرزاده

انتشارات فروار

فهرست

پیش‌گفتار	۹
سرآغاز	۱۳
بخش اول: نمونه‌هایی از نظم و نثر پارسی	۱۵
ادبیات پیش از اسلام ایران	۱۷
اوستا	۱۹
بُندَه‌شُن	۲۱
زند و هَمَن یَسَن	۲۴
ادبیات فارسی پس از اسلام	۲۷
سبک خراسانی	۲۷
نظم	۳۱
حنظله‌ی بادغیسی	۳۱
محمود و راق هروی	۳۲
فیروز مشرقی	۳۲
ابوسیلک گرگانی	۳۲
رودکی	۳۲
شهید بلخی	۳۴
ابوالعباس ربنجی	۳۵
ابوشکور بلخی	۳۵
کسائی مروزی	۳۶
رابعه‌ی قزداری	۳۷
فردوسی	۳۷
فرخی سیستانی	۵۰

پیش‌گفتار

زبان فارسی به گواهی تاریخ، مهم‌ترین عامل حفظ هویت فرهنگی ایرانیان و ایجاد همبستگی و انسجام ملی میان مردم ایران در اعصار گوناگون بوده است. حوادث بی‌شمار طبیعی، هجوم اقوام بیگانه، جنگ‌ها و غارت‌ها و تعصیبات و سیاست‌های حکام، بناها و شهرها و حتی جسم انسان‌های بسیاری را نابود کرده است؛ اما روح ایرانی با تکیه بر فرهنگ ایرانی و زبان پارسی خود را حفظ کرده و بالیده است. در دوران جدید نیز با گسترش نظام آموزشی دانشگاهی و فزونی نشر مطبوعات و کتاب در کشور، زبان فارسی به عنوان زبان رسمی، از اهمیت بیش از پیش برخوردار شده است. از این رو است که هرچه اهل علم و فرهنگ با این زبان بیشتر مأنوس باشند، رشد علمی و فرهنگی کشور سریع‌تر و بهتر خواهد بود. از واحدهای درسی مهم در دانشگاه‌های کشور، درس فارسی عمومی است که با هدف آشنایی بیشتر دانشجویان با زبان فارسی و به تبع آن، فرهنگ ایرانی و ادبیات پرمایه‌ی ایران طرح شده است. دکتر غلامحسین یوسفی درباره‌ی اهمیت این واحد درسی در دانشگاه‌ها و نیز ویژگی‌هایی که کتاب‌های فارسی عمومی باید داشته باشند، چنین می‌گوید: «زبان فارسی مهم‌ترین رکن فرهنگ قومی و پایه‌ی اصالت فکر و بینش ماست. تدریس این واحد درسی به دانشجویان رشته‌های علوم پایه و انسانی، فنی و مهندسی، هنر و پزشکی صورت می‌گیرد و هدف این درس توانا گردانیدن دانشجویان به زبان فارسی امروز است. فارسی عمومی باید دارای دو خصیصه باشد:

– مطابق نیازمندی‌های دانشجویان باشد.

– علاقه به زبان فارسی را برانگیزد.

فارسی‌های عمومی بیشتر با هدف آشنایی دانشجویان با ادبیات فارسی تألیف شده و در آن به‌طور گسترده از متون کهن برای بهره‌بردن دانشجویان استفاده شده است. اما کمتر قسمت‌هایی در نظر گرفته می‌شود که از جهات فکری برای جوانان سودمند باشد.

به نظر دکتر یوسفی در درس فارسی عمومی شیوه‌ی تدریس نیز اهمیت بسیاری دارد. معنی کردن لغت به تنهایی و احياناً اشاره به مختصات لفظی و تاریخی مفید است؛ اما بیان نکته‌های معنوی و فکری اهمیت بیشتری دارد. «تدریس زبان فارسی – آن هم در دانشگاه و از خلال آثار ادبی – به ذوق سلیم و لطف طبع و آشنایی با نقد ادبی و نکته‌های باریکی از این قبیل نیازمند است و کاری است ظریف و مهم. اگر درس زبان و ادب فارسی – که مبحثی بسیار جالب توجه و دلکش است – در نظر دانشجویان به‌صورتی ملال‌انگیز و بی‌حاصل جلوه کند، شاید ما معلمان زبان و ادبیات فارسی باید در طرز کار خود تجدید نظری کنیم».

تدوین کتب فارسی عمومی سال‌ها است به دست استادان و متخصصان رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی انجام می‌شود و کتاب‌های ارزشمندی با هدف آموزش زبان فارسی و علاقه‌مند کردن دانشجویان رشته‌های مختلف به فرهنگ و ادبیات ایرانی تدوین شده است. کتاب حاضر نیز تلاشی است برای آشنا کردن دانشجویان با سرمایه‌ی فرهنگی کهن ایران‌زمین در عرصه‌ی زبان و ادبیات و نیز ایجاد آگاهی و الفت با زبان سالم و درست فارسی. به نظر مؤلفان همان‌گونه که دانشجویان باید با آثار ادبی کلاسیک و نو آشنا شوند و چگونگی کاربرد زبان در این آثار را بشناسند، لازم است زبان سالم و درست امروزی و چگونگی استفاده و کاربرد آن را نیز از خلال نوشته‌های محققان و نویسندگان مهم معاصر بیاموزند. از این رو کتاب حاضر سه بخش عمده دارد.

بخش اول شامل گزیده‌هایی از شاهکارهای ادب فارسی است. تقسیم‌بندی متون بر اساس دوره‌های سبک‌شناختی کتاب سه‌جلدی سبک‌شناسی استاد بهار انجام گرفته است و هر دوره به دو بخش نظم و نثر تقسیم شده است. در مقدمه‌ی هریک از متون انتخاب شده، به جای آوردن سخنان کلیشه‌ای در معرفی اثر، گزیده‌ای از نوشته‌های یکی از محققان ادبی معاصر در باب اثر انتخاب شده یا معرفی پدیدآورنده‌ی آن آورده شده است تا دانشجو علاوه بر آشنایی با یک شاهکار ادبی، شیوه‌ی نقد و معرفی و چگونگی کاربرد زبان فارسی معیار را نیز بیاموزد. بخش دوم گزیده‌هایی است از نوشته‌های ادیبان و محققان برجسته‌ی معاصر درباره‌ی فرهنگ ایرانی و زبان فارسی.

بخش سوم نکات کاربردی در زمینه نگارش و ویرایش و شیوهی استفاده از نشانه‌های سجاوندی را بیان می‌کند. در این بخش سعی شده مباحثی در زمینه نگارش و ویرایش مطرح شود که برای آینده‌ی شغلی و علمی دانشجویان در هر رشته‌ای کاربرد داشته باشد. از این رو از آوردن مباحث تخصصی زبان فارسی مثل دستور و نوشتار خلاق خودداری شده است.

کتاب حاضر در قیاس با کتاب‌های مشابه ویژگی‌ها و امتیازاتی دارد:

۱. رویکرد مؤلفان در انتخاب نمونه‌ها، جذابیت متن برای دانشجویان است. به همین منظور سعی شده است گزیده‌ها از نمونه‌های متنوع انتخاب شود و در صورت امکان، از نمونه‌های داستانی آثار یک نویسنده یا شاعر که برای جوانان جذابیت بیشتری دارد، استفاده شده است. نیز سعی مؤلفان تا حد امکان بر فراهم‌آوری متون جذاب برای مخاطبان مختلف از قومیت‌ها و مناطق جغرافیایی گوناگون ایران بوده است.
۲. از متون ادبی تنها به گزینش از بین شاهکارهای ماندگار ادبی اکتفا شده است و به دلیل مجال اندک این کتاب، از آوردن نمونه‌های درجه دوم و کم‌اهمیت‌تر خودداری شده است.
۳. ترتیب مطالب بر مبنای کتاب سبک‌شناسی ملک‌الشعرا بهار است. به نظر می‌رسد با این شیوه، ویژگی‌های تاریخی و ادبی و تأثیر مسایل سیاسی و اجتماعی بر جریان ادبی هر دوره آشکار می‌گردد و امکان فهم و تحلیل بهتر دانشجویان فراهم می‌شود.
۴. در آغاز هر دوره، درباره‌ی ویژگی‌های تاریخی، ادبی، سبک‌شناختی و آثار برجسته‌ی آن دوره توضیحات مختصری آمده است.
۵. در آغاز هر متن - شعر یا نثر - نوشته‌ای از یکی از بزرگان معاصر آورده شده تا هم خوانندگان جوان و دانشجویان با جلوه‌های گوناگون تحلیل متن آشنا شوند و نثر سالم فارسی را بشناسند و هم به رسم احترام، یاد از بزرگان معاصر و زمینه‌ی تحقیق ایشان شده باشد. هم‌چنین انس گرفتن خوانندگان با نثر فصیح استادان معاصر می‌تواند به توان نویسنده‌گی و تحلیل آنان کمک کند.
۶. با توجه به محتوا و جذابیت مطالب و از آن‌جا که کتاب حاضر تصویری کلی از ادبیات و فرهنگ ایران کهن و نو و نیز زبان فصیح دیروز و امروز ارائه می‌دهد، این کتاب می‌تواند علاوه بر دانشجویان، برای طیف گسترده‌ی خوانندگان علاقه‌مند به فرهنگ و ادب فارسی نیز مفید و سرگرم‌کننده باشد.
۷. تدوین‌کنندگان، مطالب کتاب حاضر را بارها در دانشگاه‌ها و برای رشته‌های مختلف

تدریس کرده‌اند و بر مبنای میزان ذوق و دریافت دانشجویان آن را مورد بازنگری قرار داده‌اند. در طول حدود پنج سال تدوین و تدریس کتاب، متن‌ها و مباحث مدام بازنگری و اصلاح شده‌اند و سعی بر آن بوده است که بهترین انتخاب‌ها صورت گیرد و به‌گونه‌ای مناسب تدوین شود. با وجود این، مؤلفان همچنان چشم‌انتظار راهنمایی‌های اساتید گران‌قدر و خوانندگان صاحب‌نظر خواهند بود.

۸. شیوه‌ی نگارش مقاله‌ی علمی-پژوهشی، نقد، بررسی و معرفی و نیز نکات نگارشی و ویرایشی کاربردی به صورت مختصر در پایان کتاب آمده است. چون تجربه‌ی نگارندگان، آن‌ها را به این نتیجه رسانده است که آوردن مباحث مفصل در زمینه‌ی نگارش و دستور در کتاب‌های فارسی عمومی مفید فایده نیست، تنها به بیان مباحث کاربردی و عمومی نگارش و ویرایش اکتفا شده است. در بخش نگارش تنها مواردی ذکر شده که برای آینده‌ی کاری و تحصیلی دانشجویان سودمند باشد؛ مطالبی مانند مقاله‌نویسی، رزومه، نامه‌ی اداری، بخش‌نامه و... در بخش ویرایش نیز نکاتی مطرح شده که توانایی درست‌نویسی را در دانشجو تقویت کند. بر همین اساس، به مباحث دستوری یا شیوه‌های نگارش خلأ - که مجالی بیش از کتاب فارسی عمومی می‌طلبید - اشاره‌ای نشده است.

در پایان از استاد عزیزمان دکتر مسعود جعفری که از راهنمایی‌های ایشان بهره‌ی بی‌پایان برده‌ایم و با مطالعه‌ی کتاب پیشنهادها و اصلاحات ارزنده‌ای ارائه دادند، سپاسگزاریم. و نیز قدردان آقای حسن‌زاده، مدیر محترم انتشارات مروارید، و صفحه‌آرای هنرمند هستیم که بدون همکاری، یاری و صبوری‌شان چاپ کتاب به صورت حاضر امکان‌پذیر نمی‌شد.

سارا وزیرزاده - محبوبه حبیبی

مهر ۱۳۹۲